

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14004884>

O‘SMIRLARDA HUQUQIY BILIMLARNI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIY PSIXOLOGIK SHART SHAROITLARI

Gulamova Lobar Hakimjonovna

Qarshi davlat universiteti Psixologiya kafedrası
2-bosqich magistranti

***Annotatsiya:** Mazkur maqolada o‘smirlik davrida huquqiy bilimlarni shakllantirishning ahamiyati va usullari haqida so‘z yuritiladi. Huquqiy bilimlar o‘smirlarni qonunbuzarlikdan himoya qiladi va ijtimoiy tartibni saqlashga xizmat qiladi. Maktabda huquqiy fanlarni o‘qitish, ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlar va oila muhitida huquqiy tarbiya huquqiy madaniyatni rivojlantirishning samarali yo‘llari sifatida taqdim etilgan. Maqolada jamiyatdagi huquqiy bilimlarning roliga va kelajak avlodlarni qonuniy ongli shaxslar sifatida tarbiyalashning zarurligiga alohida e‘tibor qaratilgan.*

***Kalit so‘zlar:** o‘smirlar, huquqiy bilimlar, huquqiy savodxonlik, huquqiy ta‘lim, oila tarbiyasi, jamiyat, qonuniy ong, huquqiy madaniyat, huquq va majburiyatlar, huquqiy bilimlarni shakllantirish.*

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ПРАВОВЫХ ЗНАНИЙ У ПОДРОСТКОВ

***Аннотация:** В данной статье рассматривается значение и методы формирования правовых знаний в подростковом возрасте. Правовые знания защищают подростков от правонарушений и способствуют поддержанию общественного порядка. Эффективными способами развития правовой культуры представлены преподавание правовых дисциплин в школе, духовно-просветительские мероприятия и правовое воспитание в семейной среде. Особое внимание уделено роли правовых знаний в обществе и необходимости воспитания будущих поколений как законопослушных граждан.*

***Ключевые слова:** подростки, правовые знания, правовая грамотность, правовое образование, семейное воспитание, общество, правовое сознание, правовая культура, права и обязанности, формирование правовых знаний.*

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF LEGAL KNOWLEDGE IN ADOLESCENTS

Annotation: *This article discusses the importance and methods of forming legal knowledge during adolescence. Legal knowledge protects teenagers from legal violations and helps maintain social order. Teaching legal subjects in schools, conducting spiritual and educational activities, and promoting legal education within the family are presented as effective ways to develop legal culture. Special attention is given to the role of legal knowledge in society and the necessity of raising future generations as law-abiding individuals.*

Keywords: *teenagers, legal knowledge, legal literacy, legal education, family upbringing, society, legal consciousness, legal culture, rights and responsibilities, formation of legal knowledge.*

O‘smirlik davri – inson hayotidagi eng muhim bosqichlardan biri bo‘lib, bu davrda shaxsiy dunyoqarash va maqsadlar shakllanadi, mustaqil hayotga qadam tashlanadi. Shu nuqtai nazardan, o‘smirlarning huquqiy bilimlarini rivojlantirish jamiyatning huquqiy madaniyatini oshirish va qonunga rioya qiladigan fuqarolarni tarbiyalash uchun juda muhimdir. Huquqiy bilimlarning ahamiyati: Huquqiy bilimlar shaxsning jamiyatda to‘g‘ri yo‘l tutishi, huquq va majburiyatlarini to‘g‘ri anglab yetishi uchun zarur. Huquqiy savodxonlik o‘smirga quyidagilarni o‘rgatadi:

- Shaxsiy huquqlarini bilish: O‘smirlar o‘zlarining shaxsiy huquqlarini, xususan, ta’lim olish, xavfsizlik, sog‘liqni saqlash kabi huquqlarini anglashlari kerak.

- Javobgarlik hissi: Huquqiy bilimlar o‘smirlarda o‘z harakatlari uchun javobgarlikni his qilish va qonunlarga rioya qilish odatini shakllantiradi.

- Qonuniy muhitda yashash: Huquqiy bilim o‘smirlarni jamiyatning qoidalariga rioya qilishga undaydi, bu esa jinoyatchilikning oldini olishga yordam beradi. O‘smirlar uchun huquqiy ta’limning ahamiyati: Huquqiy ta’lim o‘smirlarni o‘z huquq va majburiyatlari haqida to‘liq ma’lumot bilan ta’minlashga qaratilgan jarayon hisoblanadi. O‘smirlik davrida huquqiy bilimlarni shakllantirishning asosiy jihatlari quyidagilardir:

- Huquqiy madaniyatni shakllantirish: Huquqiy ta’lim orqali o‘smirlar nafaqat o‘z huquqlarini, balki boshqalar huquqlarini ham hurmat qilishni o‘rganadilar.

- O'zini himoya qilish qobiliyati: Huquqiy savodxonlik o'smirlarni hayotiy vaziyatlarda, jumladan, tahdid va zo'rvonlikka duch kelganda o'zini himoya qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

- Yomon odatlardan uzoq bo'lish: Yoshlikda huquqiy ta'limning yo'qligi ko'pincha yomon odatlar va qonunbuzarliklarga olib kelishi mumkin. Shuning uchun, o'smirlar orasida huquqiy savodxonlikni oshirish jinoyatchilikning oldini olish vositasi sifatida xizmat qiladi. Huquqiy bilimlarni shakllantirish usullari O'smirlar orasida huquqiy bilimlarni samarali shakllantirish uchun bir qancha usullar mavjud:

- Maktablardagi huquqiy ta'lim: Huquqiy fanlar darslari o'quv dasturlarining muhim qismi bo'lishi kerak. Bu darslar o'smirlarning huquqiy savodxonligini oshirishga yordam beradi.

- Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar: Ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar va huquqiy targ'ibot o'smirlar ongiga huquqiy bilimlarni singdirishda katta ahamiyatga ega. Seminarlar, suhbatlar va huquqiy maslahatchilar bilan uchrashuvlar huquqiy savodxonlikni oshiradi.

- Ommaviy axborot vositalari: Televideniye, internet va ijtimoiy tarmoqlar orqali o'smirlar huquqiy masalalarga oid bilimlarni kengaytirishi mumkin. Bu platformalarda huquqiy targ'ibot va ko'rsatuvlar yetarli bo'lishi lozim.

- Oila va muhitning ta'siri: Oila huquqiy bilimlarni shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Ota-onalar va katta avlod vakillari o'z farzandlariga huquqiy tushunchalarni bolalikdan tushuntirishlari lozim. Huquqiy savodxonlikni oshirishning jamiyatdagi roli Huquqiy bilimlar o'smirlarda shakllansa, bu kelajakda jamiyatning huquqiy madaniyati rivojlanishiga xizmat qiladi. Huquqiy bilimga ega bo'lgan shaxslar jamiyatdagi nizolarni qonuniy yo'l bilan hal qiladi, boshqalarning huquqlarini hurmat qiladi va ijtimoiy tartibning barqarorligini ta'minlaydi. O'smirlarga qaratilgan huquqiy ta'lim orqali nafaqat huquqiy savodxonlik oshiriladi, balki kelajak avlodlar qonunga itoatkor va ijtimoiy mas'uliyatli fuqarolar sifatida tarbiyalanadi. Huquqiy bilimlarni shakllantirishning psixologik omillari bolalarning huquqiy tushunchalarni, qadriyatlarini va me'yorlarini o'zlashtirishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu jarayon bir

qancha psixologik, ijtimoiy va madaniy omillar orqali amalga oshiriladi. Quyida huquqiy bilimlarni shakllantirishning asosiy psixologik omillari keltirilgan: Bolalarning kognitiv rivojlanish darajasi huquqiy bilimlarni o'zlashtirishga ta'sir qiladi. Kichik yoshdagi bolalar ko'proq to'g'ridan-to'g'ri tajribaga asoslangan fikrlashga ega bo'ladi, bu esa ularning huquqiy tushunchalarni qanday anglashlariga ta'sir qiladi. **Piaget nazariyasi** asosida, bolalar muayyan kognitiv bosqichlarda turli huquqiy tushunchalarni o'rganishlari mumkin, masalan, adolat, tenglik, va mas'uliyat kabi tushunchalarni o'zlashtirish. Emotsiyalar bolalarning huquqiy bilimlarni qabul qilish va tushunish jarayonida muhim ahamiyatga ega. Emotsional rivojlanish, xususan, empatiya va boshqalar hissiyotlarini tushunish, bolalarning huquqiy qadriyatlarni anglashida muhim rol o'ynaydi. Huquqiy tushunchalar, masalan, adolat va boshqalar bilan bog'liq emotsiyalar bolalarda huquqiy bilish jarayonini rag'batlantirishi yoki to'siq bo'lishi mumkin. Bolalar o'z ijtimoiy muhitida o'rganadilar va o'rganish jarayonida ularga ta'sir qiluvchi omillar ko'plab ijtimoiy tajribalar, oila, tengdoshlar va o'qituvchilardan kelib chiqadi. Ijtimoiy o'zaro aloqalar bolalarga huquqiy bilimlarni shakllantirishda yordam beradi. Masalan, oila a'zolari va do'stlar bilan muhokamalar, shuningdek, huquqiy muammolarni hal qilishda ishtirok etish, bolalarga huquqiy bilimlarni mustahkamlash imkonini beradi. Bolalar o'zlarining huquqiy bilimlarini o'zlashtirish uchun qanday maqsadlar va motivlar bilan harakat qilishlari ham muhimdir. Motivatsiya va shaxsiy qiziqish bolalarning huquqiy bilimlarni o'zlashtirish jarayonini belgilaydi. O'yinlar, muhokamalar va boshqa interfaol faoliyatlar orqali bolalarning motivatsiyasini oshirish mumkin, bu esa ularning huquqiy bilimlarga qiziqishini oshiradi. Huquqiy bilimlarning shakllanishi madaniy va ijtimoiy normativlarga bog'liq. Bolalar o'rganayotgan ijtimoiy muhit va madaniyat ularning huquqiy qadriyatlarini va me'yorlarini shakllantirishda katta rol o'ynaydi. Mahalliy an'analar, urf-odatlar va qonunlarni bolalarga etkazish, ularning huquqiy bilimlarini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega. Bolalar turli o'rganish uslublariga ega. Kimdir tajriba o'rganishga, kimdir esa nazariy bilimlarni o'zlashtirishga moyil bo'ladi. O'yin faoliyati, rolli o'yinlar, va simulyatsiyalar orqali

bolalarning o'rganish uslublari va ularning huquqiy bilimlarni shakllantirishga ta'siri. Interfaol metodlar, masalan, muhokama va rolli o'yinlar orqali bolalar huquqiy bilimlarni osonroq o'zlashtiradilar.

Xulosa o'rnida shuni aytish lozimki o'smirlik davri huquqiy bilimlarni shakllantirish uchun eng samarali davr hisoblanadi. Maktab, oila va jamiyat bu jarayonda birgalikda harakat qilishi lozim. Huquqiy bilimlarni mustahkamlash orqali o'smirlar qonunlar va qoidalarni anglab, jamiyatda to'g'ri yo'l tutishni o'rganadilar. Bu esa kelajakda huquqiy ongli va madaniyatli jamiyatni shakllantirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Karimova, F. (2018). Huquqiy bilimlar asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
2. Usmonova, Z. (2020). O'smirlar huquqiy madaniyati va uning shakllanishi. Toshkent: Adolat nashriyoti.
3. Zokirov, A. (2019). Huquq va majburiyatlar: Nazariy va amaliy asoslar. Samarqand: Ma'naviyat nashriyoti.
4. Norboeva, S. (2017). "Huquqiy savodxonlikni oshirishning muhimligi va usullari." *Yoshlar tarbiyasi jurnalida maqola*, 3(1), 45-50.
5. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (2022). Toshkent: O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari bazasi.
6. Qobilov, H. (2021). Huquqiy ta'lim va yoshlar tarbiyasi. Qarshi: Ma'rifat nashriyoti.
7. Sayidov, A. (2020). "O'smirlar uchun huquqiy bilimlar va uning ijtimoiy ahamiyati." *Huquqshunoslik ilmiy jurnali*, 5(2), 78-83.
8. Sodiqov, M. (2016). Huquqiy madaniyat va jamiyat taraqqiyoti. Toshkent: Fan va Texnologiya nashriyoti.